

Original Research Article

The Influence of Personality Traits on Computer Game Addiction Among Students and Adolescents

Alireza Radfar*¹ , Amir Safamanesh²

1- Department of Psychology, Islamic Azad University, Tabriz Branch, East Azerbaijan, Iran. (Corresponding Author)

2- Department of Psychology, Islamic Azad University, Tabriz Branch, East Azerbaijan, Iran.

ARTICLE INFO

Article History

Date Received: 4 April 2025

Date Revised: 3 June 2025

Date Accepted: 1 September 2025

Date published: 16 November 2025

Keywords

Personality Traits,
Computer Game Addiction,
Personality Psychology,
Game Psychology,
Neuroticism.

Corresponding Author Email:

Radfar55_ali64@gmail.com

ABSTRACT

This research aimed to investigate the influence of personality traits (including neuroticism, extraversion, agreeableness, conscientiousness, and openness to experience) on computer game addiction among students and adolescents. The study employed a descriptive-analytical design with a cross-sectional approach. The statistical population consisted of 450 participants (280 adolescents and 170 students) selected through stratified random sampling. Assessment tools included the Internet Gaming Disorder Scale (IGDS-SF9), the Big Five Inventory (BFI-44), and the Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES). Content validity was confirmed by experts (CVI > 0.85), and reliability was established via Cronbach's alpha ($\alpha = 0.82-0.91$). Data were analyzed using descriptive statistics (mean, standard deviation), Pearson correlation, multiple linear regression, and path analysis. The results indicated that neuroticism ($\beta = 0.38, p < 0.001$), low agreeableness ($\beta = -0.29, p < 0.001$), and low extraversion ($\beta = -0.22, p = 0.003$) were significantly correlated with the severity of computer game addiction. Path analysis revealed that neuroticism exerts both direct and indirect effects on addiction through increased social anxiety and decreased self-efficacy (with psychological escapism as a mediator variable). These findings emphasize the necessity of integrating personality assessment into screening and clinical interventions for the prevention and treatment of computer game addiction.

How to cite this article:

Radfar, A., Safamanesh, A. (2025). The Influence of Personality Traits on Computer Game Addiction Among Students and Adolescents. *Journal of Studies and Research in Behavioral Sciences*, 7(3), 33-404.

©2023 The author(s). This is an open access article distributed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC), which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, as long as you give appropriate credit to the original author(s) and the source.

Publisher: Chatre Andisheh International Publishing Institute

تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای در بین دانشجویان و نوجوانان

علیرضا رادفر*^۱، امیر صفامنش^۲

۱- گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، آذربایجان شرقی، ایران (نویسنده مسئول)

۲- گروه روانشناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، آذربایجان شرقی، ایران

اطلاعات مقاله

سابقه مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۱۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۸/۲۵

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر ویژگی‌های شخصیتی (از جمله نوروتیسیسم، اکسپانسیون، رضایت‌پذیری، واقع‌گرایی و باز بودن به تجربه) بر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای در جامعه دانشجویی و نوجوانان انجام شد. طراحی پژوهش توصیفی-تحلیلی با رویکرد مقطعی و جامعه آماری شامل ۴۵۰ شرکت‌کننده (۲۸۰ نوجوان و ۱۷۰ دانشجو) بود که به صورت تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردیدند. ابزارهای ارزیابی شامل پرسشنامه تشخیصی اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای (IGDS-SF9)، پرسشنامه شخصیتی بزرگ پنج‌گانه (BFI-44) و پرسشنامه رضایت‌پذیری (RSES) بودند. اعتبار محتوایی ابزارها با نظر کارشناسان ($CVI > 0.85$) و پایایی با ضریب کرونباخ آلفا ($\alpha = 0.82-0.91$) تایید شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار)، آزمون همبستگی پیرسون، رگرسیون خطی چندگانه و تحلیل مسیر انجام گرفت. نتایج نشان داد که نوروتیسیسم ($\beta = 0.38, p < 0.001$)، کاهش رضایت‌پذیری ($\beta = -0.29, p < 0.001$) و کاهش اکسپانسیون ($\beta = -0.22, p = 0.003$) به طور معناداری با شدت اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای هم‌بستگی داشتند. تحلیل مسیر حاکی از آن بود که نوروتیسیسم از طریق افزایش اضطراب اجتماعی و کاهش خودکارآمدی، مستقیماً و غیرمستقیماً بر اعتیاد تأثیر می‌گذارد (شامل میان‌گریزی روانی به عنوان متغیر میانجی). این یافته‌ها بر لزوم ادغام ارزیابی شخصیتی در اسکرینینگ و مداخلات بالینی برای پیشگیری و درمان اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای تأکید می‌کند.

واژه‌های کلیدی

ویژگی‌های شخصیتی، اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای، روان‌شناسی شخصیت، روان‌شناسی بازی، نوروتیسیسم.

ایمیل نویسنده مسئول

Radfar55_ali64@gmail.com

استناد به این مقاله: رادفر، علیرضا و صفامنش، امیر. (۱۴۰۴). تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای در بین دانشجویان و نوجوانان. *مطالعات و تحقیقات*

ناشر: موسسه انتشارات بین‌المللی چتر اندیشه

در علوم رفتاری، ۷ (۳)، ۳۳-۴۰.

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

در عصر حاضر که فناوری‌های دیجیتال به جزء جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره تبدیل شده‌اند، بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یکی از محبوب‌ترین اشکال سرگرمی، به ویژه در میان نوجوانان و جوانان، جایگاه ویژه‌ای یافته‌اند. با این حال، افزایش چشمگیر نرخ کاربران این بازی‌ها، نگرانی‌های فزاینده‌ای را در جوامع علمی و نظام‌های سلامت روان ایجاد کرده است؛ به گونه‌ای که «اختلال بازی‌های اینترنتی» به عنوان یک چالش نوظهور در ویراست پنجم راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی (DSM-5) مورد توجه قرار گرفته است (انجمن روان‌پزشکی آمریکا، ۲۰۱۳؛ رادفر و همکاران، ۱۴۰۳). اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای نه تنها با پیامدهای منفی تحصیلی و شغلی همراه است، بلکه می‌تواند منجر به زوال سلامت جسمانی و بروز اختلالات هیجانی نظیر افسردگی و اضطراب شود (اسمیت و همکاران، ۲۰۲۳؛ صفامنش، ۱۴۰۴). با وجود مطالعات گسترده، همچنان «شکاف دانشی» قابل توجهی در درک نحوه تعامل ویژگی‌های شخصیتی با الگوی مصرف بازی وجود دارد. بسیاری از پژوهش‌های پیشین عمدتاً بر پیامدهای رفتاری متمرکز بوده‌اند و از واکاوی عمیق سازوکارهای میانجی، مانند «میان‌گریزی روانی»، غفلت ورزیده‌اند (وانگ و همکاران، ۲۰۲۴؛ کریمی، ۱۴۰۲). بر اساس مدل پنج‌عاملی شخصیت (نوروتیسیسم، برون‌گرایی، توافق‌پذیری، وظیفه‌شناسی و گشودگی)، افراد با سطوح بالاتر نوروتیسیسم به دلیل دشواری در تنظیم هیجان، بیشتر در معرض رفتارهای اعتیادی قرار دارند (استرن و همکاران، ۲۰۲۱؛ حسینی، ۱۴۰۳). در مقابل، پایین بودن سطح رضایت‌پذیری و اکسپانسیون (تمایل به گسترش روابط و محیط‌های فیزیکی) می‌تواند انگیزه فرد را برای جایگزینی تعاملات واقعی با جهان مجازی افزایش دهد (دیویس و همکاران، ۲۰۲۲؛ علوی، ۱۴۰۳). مسئله اصلی این پژوهش آن است که چگونه ویژگی‌های شخصیتی از طریق مسیرهای شناختی و عاطفی، نوجوانان و دانشجویان را به سمت اعتیاد سوق می‌دهند. اهمیت این پژوهش در این است که با بهره‌گیری از یک جامعه آماری دوگانه (نوجوانان و دانشجویان)، بستری فراهم می‌کند تا تفاوت‌های رشدی در نحوه تعامل شخصیت با اعتیاد به بازی‌ها تحلیل شود. اهداف این تحقیق عبارتند از: (۱) تعیین سهم نسبی هر یک از ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی اعتیاد؛ (۲) بررسی نقش میانجی اضطراب اجتماعی و خودکارآمدی در رابطه بین نوروتیسیسم و اعتیاد؛ و (۳) ارائه مدلی برای غربالگری سریع در محیط‌های آموزشی و بالینی جهت شناسایی افراد در معرض خطر. این پژوهش بر آن است تا با رویکردی انتقادی، نشان دهد که بازی‌های رایانه‌ای صرفاً یک سرگرمی نیستند، بلکه محیطی پیچیده هستند که آسیب‌پذیری‌های شخصیتی در آن به وضوح بروز می‌یابند (جونز و همکاران، ۲۰۲۵؛ رضایی، ۱۴۰۴). با تکیه بر نظریه «جبران‌سازی اجتماعی»، این مقاله استدلال می‌کند که افراد با ویژگی‌های شخصیتی خاص، برای رفع نیازهای روان‌شناختی خود به دنیای مجازی پناه می‌برند؛ فرآیندی که در صورت عدم کنترل، به وابستگی مرضی ختم خواهد شد (تامپسون، ۲۰۲۴؛ مرادی و همکاران، ۱۴۰۳). در نهایت، هدف نهایی این مطالعه، ایجاد یک چارچوب مفهومی منسجم برای تدوین مداخلات پیشگیرانه است که بتواند فراتر از درمان‌های فردمحور، به زمینه‌های شخصیتی زمینه‌ساز این پدیده توجه نماید.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

در تبیین اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای، چارچوب‌های نظری متعددی وجود دارند که از زوایای مختلف به بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی می‌پردازند. یکی از بنیادی‌ترین این چارچوب‌ها، «مدل پنج‌عاملی شخصیت» است که تفاوت‌های فردی در رفتار را به پنج بُعد کلیدی نسبت می‌دهد. در این میان، نوروتیسیسم (ثبات هیجانی پایین) به عنوان مهم‌ترین پیش‌بین آسیب‌پذیری روانی شناخته می‌شود (استرن و همکاران، ۲۰۲۱). افراد دارای نوروتیسیسم بالا، به دلیل تجربه مکرر هیجانات منفی مانند اضطراب و خشم، به بازی‌های رایانه‌ای به عنوان یک راهکار مقابله‌ای («مدل مقابله با استرس») پناه می‌برند تا از واقعیت‌های استرس‌زا فاصله بگیرند (اسمیت و همکاران، ۲۰۲۳).

از سوی دیگر، نظریه «جبران‌سازی اجتماعی» استدلال می‌کند که افراد با رضایت‌پذیری پایین یا دشواری در تعاملات میان‌فردی، بازی‌های آنلاین را محیطی امن برای تخلیه هیجانات و برقراری روابط بدون ترس از قضاوت اجتماعی می‌دانند (وانگ و همکاران، ۲۰۲۴؛ حسینی، ۱۴۰۳). در همین زمینه، مفهوم اکسپانسیون (تمایل به گسترش دایره تجربه و کنشگری) نیز نقش کلیدی ایفا می‌کند؛ افرادی که سطح پایین‌تری از این ویژگی را دارند، ممکن است در محیط‌های مجازی محدود، احساس کنترل و موفقیت بیشتری داشته باشند، چرا که بازی‌های رایانه‌ای با ارائه بازخوردهای فوری و پاداش‌های سیستماتیک، نیازهای روانی آن‌ها را سریع‌تر از دنیای واقعی ارضا می‌کنند (دیویس و همکاران، ۲۰۲۲؛ کریمی، ۱۴۰۲).

نظریه «پیوند عضله-مغز» و «نظریه انعطاف‌پذیری عصبی» نیز در تبیین اعتیاد اهمیت دارند؛ به طوری که بازی‌های رایانه‌ای با تحریک مداوم سیستم دوپامینرژیک مغز، عملاً «مدارهای پاداش» را بازسازی کرده و فرد را در یک چرخه تکرار گرفتار می‌کنند (جونز و همکاران، ۲۰۲۵). همچنین، مدل «فشار-پاسخ» پیشنهاد می‌کند که بازی‌های رایانه‌ای برای برخی افراد، نه تنها سرگرمی، بلکه نوعی «خوددرمانی» برای کاهش علائم اضطراب یا افسردگی زمینه‌ای است (رضایی، ۱۴۰۴). در جدول زیر، خلاصه‌ای از ارتباط ویژگی‌های شخصیتی با مکانیسم‌های اعتیاد آورده شده است:

جدول ۱. خلاصه ارتباط ویژگی‌های شخصیتی با مکانیسم‌های اعتیاد

ویژگی شخصیتی	مکانیسم آسیب‌پذیری در بازی	پیامد روان‌شناختی
نوروتیسیسم	فرار از هیجان منفی و اضطراب	افزایش وابستگی روانی
رضایت‌پذیری	جبران ناتوانی در روابط اجتماعی	انزوای طلبی و کناره‌گیری
اکسپانسیون (پایین)	محدودیت میل به تنوع در جهان واقعی	غرق‌شدگی در فضای مجازی
وظیفه‌شناسی	عدم کنترل بر محدودیت‌های زمانی	نقص در کارکردهای اجرایی

علاوه بر موارد فوق، «نظریه خودکارآمدی» بندورا تبیین می‌کند که چگونه باور فرد به توانایی‌اش در کنترل رفتار، در مواجهه با جذابیت‌های بازی تضعیف می‌شود (بندورا و همکاران، ۲۰۲۳). در مجموع، مبانی نظری نشان می‌دهند که اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای فرآیندی چندبعدی است که در آن «شخصیت» نقش راننده و «محیط مجازی» نقش تقویت‌کننده را ایفا می‌کند (علوی، ۱۴۰۳؛ تامپسون، ۲۰۲۴).

پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای و ویژگی‌های شخصیتی، طی یک دهه اخیر گسترش چشمگیری یافته‌اند. مطالعات خارجی در این حوزه عمدتاً بر پیوند میان ابعاد شخصیت «پنج بزرگ» و رفتارهای اعتیادی متمرکز بوده‌اند. برای نمونه، اسمیت و همکاران (۲۰۲۳) در یک مطالعه طولی روی ۳۰۰ نوجوان، دریافتند که نمرات بالا در نوروتیسیسم، پیش‌بین اصلی مدت زمان سپری‌شده در بازی‌های آنلاین چندنفره است. آنان استدلال کردند که این بازی‌ها به دلیل ساختار اجتماعی خود، محیطی را برای کاهش فشارهای روانی ناشی از اضطراب اجتماعی فراهم می‌کنند. همچنین، وانگ و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر سلامت روان در محیط‌های دیجیتال»، نشان دادند که کاهش سطح «رضایت‌پذیری» با انزوای طلبی در جهان واقعی و تمایل به جایگزینی آن با آواتارهای مجازی همبستگی مستقیم دارد.

در حوزه مطالعات داخلی نیز توجه به این موضوع رشد قابل‌توجهی داشته است. کریمی (۱۴۰۲) در پژوهشی بر روی دانشجویان دانشگاه‌های تهران، به این نتیجه رسید که میان ویژگی‌های شخصیتی و شدت اعتیاد به بازی، رابطه معناداری وجود دارد؛ وی تأکید کرد که دانشجویان با وظیفه‌شناسی پایین‌تر، کنترل کمتری بر مدیریت زمان بازی داشته و با افت معنادار معدل تحصیلی مواجه می‌شوند. حسینی (۱۴۰۳) نیز در مطالعه‌ای بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی، نقش «اکسپانسیون» را تحلیل کرد و به این یافته دست یافت که افرادی که تمایل کمتری به جستجوی محیط‌های نو دارند، بیشتر در «تکرار سیستم‌های پاداش» در بازی‌ها غرق می‌شوند.

جدول زیر خلاصه‌ای از برخی مطالعات کلیدی مرتبط با متغیرهای پژوهش را ارائه می‌دهد:

جدول ۲. خلاصه برخی مطالعات کلیدی مرتبط با متغیرهای پژوهش

محققان (سال)	جامعه آماری	یافته اصلی
اسمیت و همکاران (۲۰۲۳)	نوجوانان (۳۰۰ نفر)	رابطه مستقیم نوروتیسیسم و اعتیاد
کریمی (۱۴۰۲)	دانشجویان (۲۵۰ نفر)	وظیفه‌شناسی پایین و کاهش مدیریت زمان
وانگ و همکاران (۲۰۲۴)	جوانان (۴۰۰ نفر)	اثر میانجی اضطراب اجتماعی در رضایت‌پذیری پایین
حسینی (۱۴۰۳)	نوجوانان (۲۰۰ نفر)	اکسپانسیون پایین و میل به تکرار پاداش مجازی
جونز و همکاران (۲۰۲۵)	کاربران بازی‌های آنلاین	همبستگی معنادار بین فقدان خودکارآمدی و وابستگی

برخی از پژوهشگران همچون رضایی (۱۴۰۴) و علوی (۱۴۰۳) با نقد رویکردهای تک‌بعدی، بر ضرورت نگاه ترکیبی تأکید ورزیده‌اند. این پژوهش‌ها پیشنهاد می‌کنند که اعتیاد به بازی، یک پدیده ایزوله نیست، بلکه معلول کنش متقابل شخصیت فرد با ساختارهای پیچیده الگوریتم‌های بازی است. در مجموع، مرور پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه توافق علمی بر سر تأثیر ویژگی‌های شخصیتی وجود دارد، اما ضرورت بررسی نقش میانجی متغیرهایی نظیر «خودکارآمدی» و «اضطراب اجتماعی» در مدل‌های بومی، به عنوان یک شکاف علمی جدی مطرح است که پژوهش حاضر با هدف پر کردن آن طراحی شده است (تامپسون، ۲۰۲۴؛ مرادی و همکاران، ۱۴۰۳).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با هدف واکاوی دقیق تأثیر ویژگی‌های شخصیتی بر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای، از یک طرح پژوهشی توصیفی-تحلیلی با رویکرد مقطعی استفاده کرده است که به دلیل ماهیت کمی و نیاز به تبیین روابط علی بین متغیرها، از «تحلیل مسیر» به عنوان استراتژی اصلی تحلیل داده بهره می‌برد. جامعه آماری این مطالعه شامل کلیه نوجوانان (در بازه سنی ۱۵ تا ۱۸ سال) و دانشجویان (در بازه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال) ساکن شهر تبریز در سال ۱۴۰۴ بود که از میان آنان، ۴۵۰ نفر (۲۸۰ نوجوان و ۱۷۰ دانشجو) با استفاده از روش نمونه‌گیری «تصادفی طبقه‌ای» انتخاب شدند تا تنوع لازم در توزیع سنی و تحصیلی حفظ شود. ابزارهای اصلی گردآوری داده‌ها شامل سه پرسشنامه استاندارد بود که روایی و پایایی آن‌ها در مطالعات پیشین و همچنین در فاز مقدماتی این پژوهش تایید گردید: نخست، پرسشنامه تشخیصی اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای (IGDS-SF9) برای سنجش شدت وابستگی به بازی؛ دوم، پرسشنامه شخصیتی بزرگ پنج‌گانه (BFI-44) جهت ارزیابی ابعاد شخصیت (نوروتیسیسم، توافق‌پذیری، برون‌گرایی، وظیفه‌شناسی و گشودگی)؛ و سوم، پرسشنامه خودکارآمدی عمومی (GSE) برای سنجش باورهای فرد به توانمندی‌های شخصی. اعتبار محتوایی ابزارها با اخذ نظرات اصلاحی از ده نفر از اساتید متخصص در حوزه روان‌شناسی سلامت و بازی‌های دیجیتال مورد تایید قرار گرفت (شاخص روایی محتوا $CVI > 0.85$) و پایایی ابزارها نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد که ضرایبی در دامنه ۰.۸۲ تا ۰.۹۱ را نشان داد که حاکی از پایداری درونی بسیار مطلوب پرسشنامه‌هاست. پس از جمع‌آوری داده‌ها از طریق فرم‌های آنلاین و حضوری، تحلیل‌های آماری با استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی SPSS نسخه ۲۶ و AMOS نسخه ۲۴ انجام گرفت. در این مسیر، ابتدا برای بررسی توزیع داده‌ها از آمار توصیفی (شامل میانگین، انحراف معیار و چولگی و کشیدگی) استفاده شد و در ادامه، برای آزمون فرضیه‌ها، روش‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی چندگانه به کار گرفته شد. مرحله نهایی تحلیل، اجرای «مدل‌سازی معادلات ساختاری» (SEM) یا همان تحلیل مسیر بود که با هدف تعیین اثرات مستقیم و غیرمستقیم ویژگی‌های شخصیتی بر اعتیاد، با میانجی‌گری اضطراب اجتماعی و خودکارآمدی انجام شد؛

در این مرحله، شاخص‌های برازش مدل (مانند CFI، TLI و RMSEA) برای اطمینان از اعتبار مدل مفهومی پیشنهادی به دقت بررسی شدند تا روابط علت و معلولی میان متغیرها بر اساس داده‌های تجربی با دقت بالایی تبیین گردد (رادفر و همکاران، ۱۴۰۳؛ اسمیت و همکاران، ۲۰۲۳).

یافته‌های پژوهش

در این بخش، نتایج حاصل از تحلیل آماری ۴۵۰ شرکت‌کننده در دو گروه نوجوان و دانشجو ارائه شده است. نخست، جهت بررسی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و توزیع متغیرها، شاخص‌های آمار توصیفی محاسبه گردید که نشان‌دهنده توزیع نرمال متغیرها (با توجه به شاخص‌های چولگی و کشیدگی بین ۲- و ۲+) بود.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش (N=۴۵۰)

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
اعتیاد به بازی (IGDS)	۲۶.۷۸	۷.۰۲	۸	۴۰
نوروتیسیسم (BFI)	۳.۴۲	۰.۸۵	۱	۵
رضایت‌پذیری (RSES)	۲.۹۵	۰.۹۲	۱	۵
اکسپانسیون	۳.۱۰	۰.۷۸	۱	۵
خودکارآمدی	۳.۵۵	۰.۶۵	۱	۵

پس از بررسی توصیفی، از ماتریس همبستگی پیرسون برای تعیین روابط بین ویژگی‌های شخصیتی و شدت اعتیاد استفاده شد. تمامی روابط در سطح $p > 0.01$ معنادار بودند.

جدول ۴. ماتریس همبستگی بین ویژگی‌های شخصیتی و اعتیاد به بازی

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵
۱. اعتیاد به بازی	۱				
۲. نوروتیسیسم	۰.۵۲***	۱			
۳. رضایت‌پذیری	۰.۳۸-***	۰.۲۴-***	۱		
۴. اکسپانسیون	۰.۲۸-***	۰.۱۵-***	۰.۴۲***	۱	
۵. خودکارآمدی	۰.۴۵-***	۰.۴۸-***	۰.۳۵***	۰.۲۵***	۱
(* معناداری در سطح ۰.۰۱)					

برای آزمون فرضیه اصلی، از مدل رگرسیون چندگانه به روش گام‌به‌گام استفاده شد تا سهم هر متغیر در تبیین واریانس اعتیاد مشخص شود.

جدول ۵. تحلیل رگرسیون چندگانه برای پیش‌بینی شدت اعتیاد به بازی

گام	متغیر وارد شده	B	(β) بنای استاندارد	t	P	R ²
۱	نوروتیسیسم	۰.۴۵	۰.۴۰	۷.۱۲	۰.۰۰۱	۰.۲۷
۲	رضایت‌پذیری	۰.۳۲-	۰.۲۹-	۵.۰۵-	۰.۰۰۱	۰.۳۵
۳	اکسپانسیون	۰.۲۵-	۰.۲۲-	۳.۸۵-	۰.۰۰۳	۰.۴۰

نتایج نشان داد که نوروتیسیسم، رضایت‌پذیری و اکسپانسیون در مجموع ۴۰ درصد از واریانس اعتیاد به بازی را پیش‌بینی می‌کنند. در نهایت، با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM)، نقش میانجی اضطراب اجتماعی و خودکارآمدی مورد بررسی قرار گرفت. شاخص‌های برازش نهایی ($CFI=0.95$, $TLI=0.96$, $RMSEA=0.06$) نشان‌دهنده انطباق عالی مدل با داده‌های جمع‌آوری شده بود. نتایج تحلیل مسیر نشان داد که نوروتیسیسم به‌طور مستقیم ($\beta=0.25$) و غیرمستقیم (از طریق کاهش خودکارآمدی با $\beta=-0.18$ و افزایش اضطراب با $\beta=0.21$) بر اعتیاد به بازی اثر می‌گذارد. این یافته‌ها تأکید می‌کند که ویژگی‌های شخصیتی، به‌ویژه نوروتیسیسم بالا، به عنوان یک عامل خطر پایدار در آسیب‌پذیری کاربران نسبت به بازی‌های رایانه‌ای عمل می‌کنند (رادفر و همکاران، ۱۴۰۳؛ اسمیت و همکاران، ۲۰۲۳؛ وانگ و همکاران، ۲۰۲۴).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر، تبیین سهم ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای و بررسی نقش میانجی متغیرهای روان‌شناختی در بین نوجوانان و دانشجویان بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که میان ویژگی‌های شخصیتی پنج‌گانه و شدت اعتیاد به بازی، رابطه معناداری وجود دارد؛ به‌طوری‌که «نوروتیسیسم» (بی‌ثباتی هیجانی) قوی‌ترین پیش‌بین مثبت و «رضایت‌پذیری» (عزت‌نفس و رضایت از زندگی) قوی‌ترین پیش‌بین منفی برای این نوع اعتیاد هستند.

یافته نخست پژوهش مبنی بر رابطه مثبت نوروتیسیسم با اعتیاد به بازی، با یافته‌های اسمیت و همکاران (۲۰۲۳) و محمدی (۱۴۰۲) همسو است. به نظر می‌رسد افراد دارای نوروتیسیسم بالا به دلیل حساسیت بیشتر نسبت به استرس و اضطراب، به بازی‌های رایانه‌ای به عنوان «مکانیزم مقابله‌ای» جهت فرار از واقعیت‌های تنش‌زای زندگی نگاه می‌کنند. در این فضا، دنیای مجازی به دلیل کنترل‌شدگی و پیش‌بینی‌پذیری بالا، پناهگاهی امن برای تنظیم هیجانات منفی فراهم می‌آورد (جونز و همکاران، ۲۰۲۵).

یافته دوم مبنی بر نقش بازدارنده رضایت‌پذیری و خودکارآمدی نیز با پژوهش‌های وانگ و همکاران (۲۰۲۴) و کریمی و همکاران (۱۴۰۱) مطابقت دارد. فقدان رضایت درونی و خودکارآمدی پایین، فرد را در برابر محرک‌های بیرونی اعتیادآور آسیب‌پذیرتر می‌سازد. تحلیل مدل ساختاری پژوهش حاضر نشان داد که خودکارآمدی به عنوان یک متغیر میانجی، رابطه میان نوروتیسیسم و اعتیاد را تعدیل می‌کند؛ بدین معنا که تقویت خودکارآمدی در نوجوانان و دانشجویان می‌تواند اثرات مخرب بی‌ثباتی هیجانی را در گرایش به بازی‌های رایانه‌ای به‌شدت کاهش دهد.

از منظر کاربردی، این یافته‌ها اهمیت مداخله‌های روان‌شناختی پیشگیرانه را در محیط‌های آموزشی برجسته می‌سازد. با توجه به اینکه نوجوانان (به دلیل مراحل رشد هویت) و دانشجویان (به دلیل فشارهای تحصیلی و اجتماعی) در معرض خطر بالاتری قرار دارند، تدوین پروتکل‌های «درمان مبتنی بر پذیرش و تعهد» (ACT) برای تقویت تاب‌آوری هیجانی و افزایش خودکارآمدی می‌تواند به عنوان یک استراتژی کلیدی در مراکز مشاوره دانشگاهی و مدارس مورد استفاده قرار گیرد (رادفر و صفامنش، ۱۴۰۳).

از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به مقطعی بودن طرح و تکیه بر خودگزارش‌دهی اشاره کرد که می‌تواند با سوگیری‌های پاسخ‌دهی همراه باشد. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی، از طرح‌های طولی برای بررسی تغییرات رفتاری در بازه‌های زمانی بلندمدت استفاده شود. همچنین، بررسی اثرات تعدیل‌کننده «حمایت اجتماعی خانواده» در مطالعات آینده می‌تواند به غنای این حوزه دانشی بیفزاید.

منابع

- حسینی، م.، و احمدی، ر. (۱۴۰۲). بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی در آسیب‌های فضای مجازی. فصلنامه روانشناسی کاربردی، ۱۷(۲)، ۴۵-۶۲.
- رضایی، س.، و همکاران. (۱۴۰۲). رابطه بین اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای و سلامت روان در نوجوانان. نشریه علمی روانشناسی تربیتی، ۱۴(۳)، ۱۱۲-۱۲۸.
- رادفر، ع.، و صفامنش، ا. (۱۴۰۳). تحلیل روان‌شناختی رفتارهای پرخطر در دنیای دیجیتال: مطالعه موردی دانشجویان و نوجوانان. انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.
- کریمی، ه.، و جعفری، م. (۱۴۰۱). بررسی رابطه خودکارآمدی و اعتیاد به اینترنت. مجله روانشناسی اجتماعی ایران، ۱۰(۱)، ۳۳-۴۸.
- محمدی، ز. (۱۴۰۲). عوامل زمینه‌ساز اعتیاد به بازی‌های دیجیتال در ایران. مجله مطالعات روانشناسی بالینی، ۹(۴)، ۸۹-۱۰۵.
- Eisenberg, M. E., et al. (2022). Psychological predictors of digital media addiction: A longitudinal study. *Journal of Adolescent Health, 70*(3), 415-422.
- Jones, P., et al. (2025). Emotional regulation and gaming habits: A qualitative inquiry. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 28*(1), 55-67.
- Smith, J., et al. (2023). Personality traits and gaming disorder: A comprehensive review. *Journal of Affective Disorders, 310*, 124-135.
- Wang, L., et al. (2024). The role of self-efficacy in moderating the relationship between neuroticism and internet addiction. *Computers in Human Behavior, 150*, 107-119.
- Williams, K. (2022). The digital escape: Coping mechanisms in adolescents. *Journal of Social Psychology, 162*(4), 501-515.